

Gezondheidsonderzoek gebruik gevaarlijke stoffen bij Defensie; POMS, Chroom-6 en CARC

A. van Leeuwenhoeklaan 9
3721 MA Bilthoven
Postbus 1
3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

T 030 274 91 11
F 030 274 29 71
info@rivm.nl

Onderzoeksplan WP2: Manier van onderzoek doen

Auteurs:

Kuilenburg, I.E. van (RIVM)
Beelen, R. (RIVM)

Duur van onderzoek WP2:

Doorlopend tot einde andere WP's

Inhoud:

Samenvatting onderzoeksplan.....	2
Publiekssamenvatting onderzoeksplan.....	2
1 Algemene inleiding.....	2
1.1 Organisatie van het onderzoek.....	2
1.2 Onderzoeksvragen.....	3
1.3 Uitvoering van het onderzoek.....	4
2 Doel van WP2 en onderzoeksplan.....	4
3 Onderzoeksvragen van WP2.....	4
3.1 Aspecten van de onderzoeksvraag.....	5
4 Methode.....	5
4.1 Communicatie en verwachtingen.....	6
4.2 Doelgroepen.....	7
4.3 Transparant onderzoek en openbaar maken resultaten.....	7
4.4 Privacy en vertrouwen.....	9
5 Producten en tijdsplanning.....	9
6 Voorbereidende activiteiten.....	11
7 Interactie met andere WP's.....	12
8 Beschrijving onderzoeksteam WP2.....	13
8.1 Korte CV's kern projectteam.....	13
9 Begroting WP2.....	14
BIJLAGE I: Vastgestelde onderzoeksvragen door de Paritaire Commissie.....	15
BIJLAGE II: Beschrijving consortium en werkpakketten (WP's).....	21

Samenvatting onderzoeksplan

De onderzoeksvraag van het werkpakket Manier van onderzoek doen (WP2) is: Hoe ziet de procedure voor het uitvoeren van het onderzoek eruit? WP2 draagt zorg voor een heldere en begrijpelijke taakomschrijving van het RIVM, een goede beeldvorming over het onderzoek, (de transparantie van) het onderzoeksproces en de werkwijze binnen het onderzoek. Producten, informatie en resultaten uit het onderzoek zijn na afronding openbaar.

De aspecten communicatie en verwachtingsmanagement zijn essentiële onderdelen van WP2. Het is belangrijk dat van tevoren een goed beeld wordt geschapen over de opzet en mogelijkheden en onmogelijkheden van het onderzoek en de resultaten.

Communicatie wordt mede gebruikt om aan de verschillende aspecten van de onderzoeksvraag van WP2 invulling te geven. Daarvoor zijn diverse middelen beschikbaar, zoals nieuwsbrieven, websites, informatiebladen, video's en informatiebijeenkomsten. Bij het onderzoek betreft het RIVM ook andere organisaties of personen. Daarnaast kunnen belanghebbenden zelf ook op verschillende manieren bijdragen aan of betrokken worden bij het onderzoek. Op deze manier worden bruikbare informatie en producten gepubliceerd en wordt onderzocht wat er ook daadwerkelijk leeft onder de belanghebbenden.

WP2 richt zich met name op de primaire belanghebbenden, namelijk de (ex-)medewerkers en het ministerie van Defensie. WP2 wordt gecoördineerd door het RIVM.

Publiekssamenvatting onderzoeksplan

Het werkpakket Manier van onderzoek doen (WP2) heeft als taak het onderzoek zo helder en begrijpelijk mogelijk neer te zetten. Dat houdt in dat het proces, de uitvoering en de resultaten transparant zijn en dat op zorgvuldige wijze wordt gecommuniceerd met belanghebbenden. Belangrijke aspecten zijn dan ook communicatie en verwachtingsmanagement. WP2 wordt gecoördineerd door het RIVM.

1 Algemene inleiding

1.1 Organisatie van het onderzoek

Het ministerie van Defensie heeft aan het RIVM gevraagd om te onderzoeken wat de mogelijke effecten voor de gezondheid zijn voor (ex-) medewerkers van Defensie na gebruik van chroomhoudende verf en Chemical Agent Resistant Coating (CARC). Chroomhoudende verf en CARC worden door Defensie gebruikt om militaire voertuigen te behandelen tegen corrosie en chemische stoffen. De (ex-)medewerkers melden verschillende typen gezondheidsklachten, waarbij zij zich afvragen of die het gevolg zijn van de werkzaamheden met chroomhoudende verf en CARC. Vooral op POMS-locaties (Prepositioned Organisational Material Storages) van de NAVO werden deze stoffen gebruikt. De POMS-locaties bevinden zich in Brunssum, Egelshoven, Vriezenveen, Coevorden en Ter Apel. Maar POMS-medewerkers zijn mogelijk ook aan andere gevaarlijke stoffen

blootgesteld. Op andere locaties zijn echter ook chroomhoudende verf en CARC gebruikt, alsmede andere gevaarlijke stoffen.

Het onderzoek zal zich in eerste instantie richten op de POMS-locaties en op blootstelling aan chroom-6 en CARC. Het RIVM zal bij het onderzoek ook andere organisaties en onderzoekers met relevante kennis betrekken voor zover nodig om het onderzoek zorgvuldig uit te voeren. Het onderzoek wordt gecoördineerd door het RIVM en uitgevoerd door een consortium van onderzoeksinstituten. Communicatie door het consortium over het onderzoek wordt gecoördineerd door en afgestemd met het RIVM. Het consortium krijgt vertrouwelijke informatie tot zijn beschikking. Door het deelnemen aan het consortium verbinden consortiumpartijen zich aan de toepasselijke regels omtrent geheimhouding die ook voor rijksambtenaren gelden. Elke consortiumpartij zal bij de uitvoer van het onderzoek de benodigde maatregelen nemen om de vertrouwelijkheid, beschikbaarheid en integriteit van gegevens te garanderen. De werkwijze van het consortium en de afspraken binnen het consortium worden beschreven in een consortium agreement.

Het onderzoek wordt begeleid door een Paritaire Commissie bestaande uit vier vertegenwoordigers van zowel werkgevers- als werknemerszijde, een onafhankelijk voorzitter en een onafhankelijk (wetenschappelijk) expert. Het CAOP (Centrum Arbeidsverhoudingen OverheidsPersoneel) verzorgt het secretariaat van de Paritaire Commissie.

Het onderzoek wordt getoetst door een inhoudelijke klankbordgroep. De resultaten zullen breed beschikbaar zijn, ook voor andere partijen dan de consortiumpartijen.

1.2 Onderzoeksvragen

Alle (ex-)medewerkers van Defensie die zich hebben geregistreerd bij het CAOP of ABP zijn uitgenodigd om hun vragen door te geven voor het onderzoek. Ook andere belanghebbenden, zoals vakbonden, Defensie, register-experts, letselschade-advocaten, Onderzoeksraad voor de Veiligheid en Nederlands Centrum voor Beroepsziekten, hebben hun vragen doorgegeven. Vragen zijn ook afkomstig uit de 12 informatiebijeenkomsten die in het najaar van 2014 en begin 2015 zijn georganiseerd voor (ex-)medewerkers.

Er zijn meer dan 1.000 vragen doorgegeven om te onderzoeken. Alle doorgegeven vragen zijn geanalyseerd en gebundeld in onderzoeksvragen. Tot nu toe heeft dat geleid tot het opstellen van 34 onderzoeksvragen.

Het RIVM heeft de lijst met onderzoeksvragen voor het "Gezondheidsonderzoek gebruik gevaarlijke stoffen bij Defensie; POMS, chroom-6 en CARC" voorgelegd aan de Paritaire Commissie-vergadering van donderdag 11 juni 2015. Tijdens de Paritaire Commissie-vergaderingen van donderdag 11 juni 2015 en van donderdag 9 juli 2015 is de lijst van onderzoeksvragen besproken.

De volledige lijst met onderzoeksvragen is bijgevoegd in bijlage I. Het vaststellen van onderzoeksvragen door de Paritaire Commissie is een belangrijke stap in het onderzoek omdat onderzoeksvragen de basis vormen voor de onderzoeksplannen en het onderzoek. De vastgestelde onderzoeksvragen geven aan welke vragen prioriteit hebben.

1.3 Uitvoering van het onderzoek

Het RIVM betreft ook andere onderzoeksinstituten met relevante kennis bij het onderzoek voor zover nodig om het onderzoek zorgvuldig uit te voeren. Het onderzoek wordt gecoördineerd door het RIVM en wordt uitgevoerd door een consortium van onderzoeksinstituten. Het consortium is ingericht op basis van de lijst van opgestelde onderzoeksvragen. De onderzoeksinstituten in het consortium hebben de relevante en aantoonbare expertise die nodig is voor het onderzoeken en beantwoorden van de vastgestelde onderzoeksvragen. Daarom vormt en coördineert het RIVM een onderzoeksconsortium. De verantwoordelijkheid bij het inrichten van het consortium ligt bij het RIVM. Het consortium ontwerpt en voert het onderzoek uit.

De consortiumpartijen zijn:

- RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu)
- Universiteit Utrecht
- TNO (Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek)

Op basis van de lijst van onderzoeksvragen is een aantal zogenaamde werkpakketten (WP) ingericht voor het onderzoeken van bij elkaar horende onderzoeksvragen, zie bijlage II. Per WP is er een WP leider die verantwoordelijk is voor de uitvoering van het onderzoek binnen het WP, en per WP zijn er een of meerdere trekkers die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van deelonderzoeken binnen het WP.

Onderzoeksvragen die door de Paritaire Commissie zijn vastgesteld worden door het consortium uitgewerkt in verschillende onderzoeksplannen per deelonderzoek (gebaseerd op de verschillende WP's).

2 Doel van WP2 en onderzoeksplan

Werkpakket 2 draagt zorg voor een heldere en begrijpelijke taakomschrijving van het RIVM, een goede beeldvorming over het onderzoek, (de transparantie van) het onderzoeksproces en de werkwijze binnen het onderzoek. De aspecten communicatie en verwachtingsmanagement zijn essentiële onderdelen van dit werkpakket.

3 Onderzoeksvragen van WP2

WP2 gaat over vraag 34 van de vastgestelde onderzoeksvragen:

Hoe ziet de procedure voor het uitvoeren van het onderzoek eruit?

De onderzoeksvraag is uitgebreid met enkele verdiepende aspecten, zoals in paragraaf 3.1 wordt opgesomd. Deze komen voort uit de vragen die door belanghebbenden gesteld zijn en zijn noodzakelijk voor het goed kunnen beantwoorden van de vragen die onder onderzoeksvraag 34 vallen.

3.1 Aspecten van de onderzoeksvraag

De aspecten van de onderzoeksvraag gaan over verschillende onderdelen van het onderzoek en vallen mogelijk binnen een ander werkpakket, maar worden door WP2 begeleid.

Onderzoeksproces:

- Taken van het RIVM en het consortium
- Hoe is de financiering van het onderzoek geregeld
- Duur van het onderzoek
- Tijdsperiode van het onderzoek
- Opstellen van de onderzoeksvragen
- Werving voor deelname aan het onderzoek
- Betrokkenheid en gebruik van de informatie van (ex-)medewerkers van Defensie en het waarborgen van hun privacy
- Relatie van het onderzoek met buitenlandse onderzoeken en duiding van de overeenkomsten en verschillen in de resultaten

Het onderzoek:

- Duiding van het (soort) onderzoek
- De afbakening van het onderzoek
- Beantwoording van (onderzoeks)vragen

Communicatie en verwachttingsmanagement:

- Transparantie van het onderzoek
- Registratie van (ex-)medewerkers van Defensie
- Informatievoorziening richting (ex-)medewerkers van Defensie en andere belanghebbenden
- Risicocommunicatie, mede over het groepsrisico en de betekenis voor individuele zaken

Betrokkenen bij het onderzoek:

- De rol van de Paritaire Commissie
- De rol van Defensie
- De rol van het GGD-onderzoek
- De rol van andere/onafhankelijke wetenschappers en onderzoeken
- De rol en betrokkenheid van belanghebbenden bij het onderzoek

4 Methode

Binnen het onderzoek wordt een omvangrijke en actuele politieke en maatschappelijke kwestie onderzocht. Daarom is het belangrijk dat het RIVM en het consortium een onafhankelijke positie behouden tussen alle betrokkenen en andere onderzoeken, en dat de resultaten goed wetenschappelijk onderbouwd zijn.

Het RIVM heeft in 2015 in meerdere communicatie-uitingen zijn onafhankelijkheid benoemd en zal dit blijven benadrukken. De onafhankelijkheid van het RIVM is ook vastgelegd in de Wet op het RIVM.

De informatie en resultaten vanuit het onderzoek zijn openbaar. De methode om dit te waarborgen, is in de volgende paragrafen beschreven.

4.1 Communicatie en verwachtingen

Communicatie en verwachttingsmanagement zijn de voornaamste onderdelen van dit werkpakket. Mede hierdoor wordt de beeldvorming over, deelname aan en transparantie van het onderzoek bepaald. Door hier zorgvuldig aandacht aan te besteden kunnen de meeste aspecten van de onderzoeksvraag in WP2 goed begeleid en afgehandeld worden. Daarbij zijn de boodschap en de berichtgeving beter in de hand te houden als zelf regelmatig gecommuniceerd wordt met belanghebbenden of contact wordt gezocht met de pers. Op deze manier wordt gewerkt aan draagvlak en acceptatie van de resultaten. Bovendien wordt het vertrouwen versterkt als belanghebbenden het direct horen van de verantwoordelijke partij en niet eerst op een andere manier vernemen.

De belanghebbenden stellen zelf de vragen voor het onderzoek. Zo sluit het onderzoek goed aan bij wat er leeft en zullen de resultaten ook bruikbaar zijn.

Onderzoeksprocessen en inhoudelijke aspecten kunnen ingewikkeld zijn voor de belanghebbenden. Daarom worden alle uitingen naar (ex-)medewerkers van Defensie getoetst door een groep van communicatiedeskundigen van betrokken organisaties en door een kleine groep (ex-)medewerkers van Defensie in een zogenaamde meeleesgroep. Adviezen die hieruit komen, zijn belangrijk voor de begrijpelijkheid en duidelijkheid van de communicatie en worden dan ook ter harte genomen. Het RIVM blijft verantwoordelijk voor de eigen communicatie.

Indien nodig of gewenst, worden publicaties voorzien van een extra toelichting of ook uitgebracht in een andere vorm. Belanghebbenden kunnen dit kenbaar maken via het Informatiepunt Chroom-6 en CARC van het CAOP of via de vakbonden in de Paritaire Commissie. Dat geldt ook voor vragen of opmerkingen over alle communicatie.

Niet alle vragen die gesteld zijn door belanghebbenden, zullen of kunnen worden beantwoord door het consortium. Bijvoorbeeld omdat de vraag gaat over de lijn bij Defensie of de vraag is van juridische of persoonlijke aard. Het RIVM ziet wel toe op beantwoording van de vastgestelde onderzoeksvragen door de juiste instantie. Dat kan bijvoorbeeld een ander kennis- of onderzoeksinstituut zijn.

Voor de belanghebbenden moet het duidelijk zijn wie de vraag heeft beantwoord, wat de conclusie of het resultaat betekent en wat zij daarmee kunnen. Het is belangrijk dat van tevoren een goed beeld wordt geschapen over de opzet en mogelijkheden en onmogelijkheden van het onderzoek en de resultaten. De beste vorm van communicatie en informatievoorziening om dat te bewerkstelligen, wordt afgestemd met de communicatiegroep en met enkele belanghebbenden, zoals de (ex-)medewerkers, vakbonden en Defensie.

Het RIVM heeft experts op het gebied van risicocommunicatie in huis. Deze experts worden op verschillende momenten betrokken om de communicatie (extra) te toetsen of bij te sturen. De inzet van risicocommunicatie-experts is opgenomen in de begroting van WP1. Bovendien wordt de externe communicatie door de communicatiecoördinator ook afgestemd met de afdeling Corporate Communicatie van het RIVM.

In de contracten met de consortiumpartijen (paragraaf 1.3) wordt vastgelegd dat er afstemming plaatsvindt over welke partij op welk moment mag communiceren of publiceren over welk aspect van het onderzoek.

In de andere WP's is belegd wanneer en op welke wijze belanghebbenden worden uitgenodigd om betrokken te zijn bij het onderzoek. Via WP2 is het mogelijk dat belanghebbenden informatie delen met de onderzoekers. Dit kan onder andere via het ad hoc-loket of persoonlijk bij informatiebijeenkomsten. Hiertoe zijn verschillende oproepen gedaan en er is dan ook al regelmatig informatie toegezonden. WP2 draagt zorg voor de verspreiding van de toegezonden geanonimiseerde informatie binnen de andere WP's.

4.2 Doelgroepen

WP2 richt zich primair op de (ex-)medewerkers van Defensie, vakbonden en op het ministerie van Defensie. De informatievoorziening en publicatie van resultaten vanuit het gehele onderzoek zijn dan ook met name bedoeld om deze doelgroepen vanuit WP2 de middelen en informatie te geven waar zij daadwerkelijk mee geholpen worden of mee verder kunnen. Bijvoorbeeld bij het nemen van verdere persoonlijke, medische of juridische stappen.

Ook andere organisaties dan het RIVM zijn betrokken bij het onderzoek (zie de consortiumpartijen in paragraaf 1.3). Het RIVM kan (ex-)medewerkers van Defensie niet individueel helpen, daar zijn andere (hulp)instanties in Nederland voor. Bovendien zullen de onderzoeksresultaten alleen iets zeggen op groepsniveau, wat mogelijk lastig te begrijpen is voor (ex-)medewerkers. Daarnaast lopen er andere onderzoeken bij andere organisaties, zoals het GGD-onderzoek naar de huidige status op de voormalige POMS-locaties. Voor belanghebbenden is het van belang dat zij weten bij welke organisatie zij waarvoor moeten zijn en waar zij welke informatie kunnen vinden. Vanuit WP2 wordt de informatievoorziening richting belanghebbenden begeleid en gewaarborgd. WP2 en de andere WP's voorzien instanties en professionals van inhoudelijke informatie, zodat zij hun werk goed kunnen uitvoeren.

4.3 Transparant onderzoek en openbaar maken resultaten

Elk deelonderzoek beantwoordt alleen de specifieke deelvragen van dat desbetreffende deelonderzoek. Definitief maken van een deelonderzoek bestaat uit verschillende stappen. Dit betekent dat resultaten van een deelonderzoek openbaar worden gemaakt als deze stappen zijn afgerond. Verder is het voor sommige deelonderzoeken nodig dat zij samenhangend geïnterpreteerd moeten worden. Deze deelonderzoeken zullen dus gezamenlijke openbaar worden gemaakt na definitief worden van elk van de desbetreffende deelonderzoeken.

De verschillende stappen die worden genomen voordat een deelonderzoek definitief wordt (en daarna openbaar worden gemaakt) zijn:

- 1) De producten met presentaties van resultaten en conclusies van deelonderzoeken zullen worden voorgelegd aan de klankbordgroep en door de

klankbordgroep worden getoetst op wetenschappelijke kwaliteit, maatschappelijke relevantie en zorgvuldigheid. De klankbordgroep zal hierover toegelicht advies aan de onderzoekers geven.

2) De producten met presentaties van resultaten en conclusies van deelonderzoeken zullen worden voorgelegd aan de Paritaire Commissie, bestaande uit Defensie en vakbonden. De Paritaire Commissie zal toegelicht advies aan de onderzoekers geven. De Paritaire Commissie hoeft resultaten en conclusies niet vast te stellen.

3) De verantwoordelijkheid voor producten met presentaties van resultaten en conclusies ligt bij de onderzoekers, maar de onderzoekers zullen wel een schriftelijke verantwoording aan de Paritaire Commissie voorleggen wanneer er wordt afgeweken van adviezen van de klankbordgroep en de Paritaire Commissie.

4) Waar nodig kan er ook nog een additionele externe (internationale) review plaatsvinden. Als de onderzoekers afwijken van de adviezen van de additionele externe (internationale) review dan zal daar een schriftelijke verantwoording over worden voorgelegd aan de Paritaire Commissie.

5) Uiteindelijk zijn de onderzoekers in het consortium eindverantwoordelijk voor hun eigen deelonderzoek en de producten met presentatie van de resultaten en conclusies in hun eigen deelonderzoek. Voor sommige deelonderzoeken is het nodig dat zij samenhangend geïnterpreteerd moeten worden. Deze deelonderzoeken zullen dus gezamenlijke openbaar worden gemaakt na definitief worden van elk van de desbetreffende deelonderzoeken.

6) Na (eventuele) verwerking van adviezen van klankbordgroep, Paritaire Commissie of externe reviewers worden producten met de presentatie van resultaten en conclusies gefinaliseerd door de onderzoekers.

7) De producten met presentaties van resultaten en conclusies worden dan voorgelegd aan het Ministerie van Defensie als opdrachtgever.

Nadat deze stappen zijn doorlopen zijn de producten met presentaties met resultaten en conclusies definitief. Zodra producten met presentaties van resultaten en conclusies definitief zijn (dwz bovenstaande stappen zijn doorlopen), zullen deze openbaar worden gemaakt.

Het is belangrijk dat de resultaten de belanghebbenden bereiken, zoals de (ex-) medewerkers van Defensie die er baat bij hebben. Optimale publicatie van resultaten is grotendeels afhankelijk van het soort onderzoeksvraag en het antwoord. Daarom is dit een aandachtspunt dat in het projectteam en in overleg met communicatie telkens aan de orde zal worden gesteld.

Naast informatieontsluiting via de RIVM-kanalen, draagt het RIVM ook bij aan het informatieportaal (<https://www.informatiepuntchroom6.nl/>). Dit portaal is opgericht als leeswijzer om (ex-)medewerkers van Defensie de weg te wijzen in alle informatie en betrokken organisaties. Het portaal is een initiatief van de Paritaire Commissie en wordt beheerd door het CAOP.

Bij het CAOP is het Informatiepunt Chroom-6 en CARC ingericht waar belanghebbenden tijdens werktijden terecht kunnen met informatie en vragen. Dit Informatiepunt verzorgt alle communicatie binnen de betrokken organisaties en (ex-)medewerkers. WP2 en het CAOP hebben regelmatig

contact over de stand van zaken en communicatie-uitingen die voor de komende tijd in de planning staan.

4.4 Privacy en vertrouwen

Informatie en betrokkenheid van belanghebbenden is noodzakelijk voor een goed beeld en daarmee voor het succes van het onderzoek. Daarbij is het op betrouwbare wijze omgaan met alle betrokkenen en verstrekte informatie een belangrijk aandachtspunt binnen WP2.

De (ex-)medewerkers registreren zich bij het CAOP. Alleen het CAOP heeft toegang tot persoonsgegevens, deze gegevens worden niet verstrekt aan andere organisaties. Communicatie met de (ex-)medewerkers verloopt altijd via het CAOP.

Voor de waarborging van de privacy van deelnemers aan het onderzoek gelden (wettelijke) regels. Deze werkwijze wordt beschreven in de onderzoeksplannen van de desbetreffende WP's.

5 Producten en tijdsplanning

De producten van WP2 gaan veelal over procesmatige of algemene onderwerpen. Inhoudelijke producten worden belegd in de andere WP's. Dat geldt ook voor publicaties in peer-reviewed journals.

Daarnaast zijn sommige producten incidenteel of doorlopend. In onderstaande tabel en in de begroting is dat zo goed mogelijk weergegeven.

WP2 is doorlopend en van toepassing op alle WP's. De publicaties en ander uitingen vanuit WP2 zijn grotendeels afhankelijk van de resultaten en informatie uit de andere WP's. Aan de andere kant wordt WP2 altijd betrokken bij externe communicatie vanuit de andere WP's.

<i>Product</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Planning</i>
Ad hoc-loket	Loket voor inhoudelijke vragen van professionals.	Continue
Nieuwsbrieven	De nieuwsbrieven bevatten allerlei informatie over het onderzoek of proces. De nieuwsbrieven worden in een vaste RIVM-stijl opgemaakt en door het CAOP verspreid via e-mail aan alle geregistreerde (ex-)medewerkers van Defensie.	Elk kwartaal
Bijdrage aan informatiebijeenkomsten	Bijeenkomsten voor (ex-)medewerkers van Defensie waarin zij informatie en toelichtingen krijgen over het onderzoek en resultaten hieruit, maar ook vanuit andere organisaties en onderzoeken.	Incidenteel, circa 3x per jaar
Video's	Algemene korte (animatie)video's geven een toelichting op complexe onderzoeks- of procesmatige zaken. De korte video's zijn gericht op (ex-)medewerkers van Defensie en worden gepubliceerd op de RIVM-website.	Circa 4x per jaar
Communicatie met (ex-)medewerkers	(Ex-)medewerkers hebben zich geregistreerd bij het CAOP. Alle communicatie met deze groep verloopt over het algemeen via de e-mail en	2-wekelijks overleg

<i>Product</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Planning</i>
van Defensie en overleg met het Informatiepunt/CAOP	wordt vooraf getoetst door de meelesgroep. Het Informatiepunt Chroom-6 en CARC van het CAOP ondersteunt bij deze communicatie. Belanghebbers kunnen tijdens werktijden contact opnemen met het Informatiepunt.	
Dossier RIVM.nl	Op de RIVM-website staat het dossier 'Chroomhoudende verf en CARC'. Dit dossier is leidend voor alle informatieverstrekking over het onderzoek vanuit het RIVM. Het is dan ook belangrijk dat het dossier altijd up-to-date is.	Continu, circa 1x per maand
Bijdragen informatieportaal	Het informatieportaal is een overkoepelende website voor (ex-)medewerkers van Defensie en wordt beheerd door het CAOP en de Paritaire Commissie. Het portaal geeft een inleiding per organisatie of onderwerp en verwijst door naar de website van de desbetreffende instantie voor meer informatie. Het RIVM zorgt dat informatie over het onderzoek, consortium en RIVM altijd up-to-date is, dat de link klopt en dat er regelmatig nieuwe informatie wordt aangeleverd.	Continu, circa 1x per maand
Nieuwsberichten	Nieuwsberichten (of persberichten) worden opgesteld en via de RIVM-website gepubliceerd als er een besluit, resultaat of ander nieuwswaardig feit gecommuniceerd dient te worden. Op deze manier bereikt het de media en daarmee een breder publiek.	Incidenteel
Media/pers	Om te zorgen dat het RIVM en het consortium alle (ex-)medewerkers van Defensie, uitzendkrachten en nabestaanden bereikt, die mogelijk zijn blootgesteld of relevante informatie voor het onderzoek hebben, worden eventueel artikelen of oproepen geplaatst in (plaatselijke) media. Daarnaast zal het RIVM op bepaalde momenten als resultaten beschikbaar zijn of het onderzoek het nodig heeft, zelf in contact treden met de pers.	Incidenteel
Tijdslijn creëren	Voor meer zicht op de werkzaamheden van het RIVM en andere betrokken organisaties is het zinvol om een tijdslijn op te stellen vanaf het eerste moment dat er aandacht voor het onderwerp was. Op deze manier wordt het overzichtelijk wat er allemaal al is gebeurd, wat de aanleidingen waren en wat op korte termijn staat te gebeuren. Een dergelijke tijdslijn is dynamisch.	Continu

Alle producten van WP2 worden vooraf aan publicatie ter voor-informatie aan de paritaire commissie, klankbordgroep, communicatiegroep en meelesgroep verstuurd. Afstemming met andere WP's is dan al gebeurd.

6 Voorbereidende activiteiten

Het is belangrijk dat de informatievoorziening richting de belanghebbenden direct op gang komt, zodat zij weten dat er iets gebeurt. Het RIVM heeft mede daarom een dossier aangemaakt op de eigen website ([http://www.rivm.nl/Onderwerpen/C/Chroomhoudende verf en CARC](http://www.rivm.nl/Onderwerpen/C/Chroomhoudende_verf_en_CARC)). Het dossier is dynamisch en wordt bij nieuwe onderwerpen of inzichten uitgebreid of aangepast. Alle producten die gepubliceerd worden vanuit het onderzoek, worden in ieder geval via het online dossier ontsloten.

Een omvangrijke actie die is gestart, is het betrekken van (ex-)medewerkers van Defensie en andere belanghebbenden bij het opstellen van de onderzoeksvragen voor het onderzoek. Hun input is belangrijk, zodat het juiste wordt onderzocht en de resultaten bruikbaar zullen zijn. Via e-mails die door het CAOP zijn verstuurd aan alle geregistreerde personen, zijn de belanghebbenden uitgenodigd om deel te nemen. Hiervoor is een applicatie opgericht, zodat zij dit zo makkelijk mogelijk konden doen. Het RIVM heeft een vragenlijst opgesteld en focusgroepen georganiseerd. De (ex-)medewerkers van Defensie konden kiezen op welke manier zij hun input voor het onderzoek wilden doorgeven. Een eerste ronde heeft plaatsgevonden in het voorjaar en de zomer van 2015. Ook in het verdere verloop van het onderzoek zullen (ex-)medewerkers van Defensie betrokken worden bij het onderzoek. Dit is belegd in de onderzoeksplannen van de desbetreffende WP's.

Informatiebladen

Belanghebbenden gaven het signaal dat huisartsen niet altijd bekend zijn met het ziektebeeld van chroom-6 volgens de wetenschap en daarom niet altijd volgens wens kunnen helpen. Om de mensen toch zo goed mogelijk te helpen heeft het RIVM een informatieblad voor huisartsen opgesteld over de gezondheidsrisico's van chroom-6. Het informatieblad is goed ontvangen, daarom zal het RIVM ook informatiebladen uitbrengen over andere gevaarlijke stoffen die in het onderzoek meegenomen zullen worden.

Publiekvideo's

Het informatieblad bleek informatie te bevatten waar ook de (ex-) medewerkers van Defensie behoefte aan hadden. Daarom zullen van de informatiebladen ook publiekvideo's worden gemaakt. De opdracht is reeds uitgezet om in 2015 tenminste vier video's te realiseren. Ook zal het RIVM video's maken ter toelichting van complexe onderzoeksprocessen. Deze zijn meegenomen in de opdracht. Video's over inhoudelijke thema's worden opgenomen in de desbetreffende onderzoeksplannen van de andere WP's. De eerste twee korte video's zijn inmiddels verschenen, deze gaan over het proces waarmee de onderzoeksvragen tot stand zijn gekomen en over chroom-6. De animatievideo over CARC en andere inhoudelijke korte video's worden belegd in WP3. Het RIVM stelt het script op en betreft eventueel ook andere personen om mee te werken of te verschijnen in de video's. Zodra de onderzoeksplannen door de Paritaire Commissie zijn vastgesteld, wordt hier ook een video over gemaakt. Daarnaast zal WP2 de realisatie van korte video's over andere instanties

coördineren, zoals ter introductie van de Paritaire Commissie en (de taskforce van) Defensie.

Informatiebijeenkomsten

Defensie heeft eind 2014 en begin 2015 informatiebijeenkomsten georganiseerd voor (ex-)medewerkers. Het RIVM heeft hier een bijdrage aan gegeven door het onderzoek toe te lichten en de bedoelingen te presenteren. Er is toegezegd dat in de toekomst ook dergelijke informatiebijeenkomsten georganiseerd zullen worden. Het RIVM zal indien gewenst informatie verstrekken of op andere manieren bijdragen.

Nieuwsbrieven

Het RIVM houdt belanghebbenden ook op de hoogte van (onderzoeks)activiteiten via nieuwsbrieven. Tijdens de voorbereidende fase van het onderzoek zijn reeds twee nieuwsbrieven gepubliceerd. Om te zorgen dat de nieuwsbrieven de juiste doelgroep bereiken, worden deze verstuurd via het CAOP aan alle geregistreeerde personen en ook gepubliceerd op de RIVM-website.

Communicatie- en meelesgroep

Tijdens de voorbereidende fase is ook een communicatiegroep geformeerd. De Paritaire Commissie, vakbonden, Defensie en het RIVM hebben personen aangedragen om hierin deel te nemen. Inmiddels is de communicatiegroep drie keer bijeen gekomen. Op de agenda staan onderwerpen die direct de (ex-)medewerkers van Defensie aangaan. Afsgesproken is dat de communicatiegroep elkaar raadpleegt of voor-informeert bij communicatie met (ex-)medewerkers.

Parallel is ook een meelesgroep geformeerd. De vakbonden in de Paritaire Commissie hebben aan hun achterban gevraagd wie hier zitting in zou willen nemen. Een aantal mensen heeft gereageerd. Deze groep toetst voor verzending de begrijpelijkheid en leesbaarheid van alle communicatie met (ex-)medewerkers. WP2 staat aan de lat om deze check altijd uit te laten voeren en de adviezen zo goed mogelijk te verwerken.

7 Interactie met andere WP's

WP2 omvat allerlei aspecten die doorlopend en op het gehele onderzoek van toepassing zijn. Met name communicatie en verwachtingsmanagement staan bij alle deelonderzoeken en publicaties hoog in het vaandel. Regelmatig stemmen alle WP's de communicatie en onderzoekszaken af met WP2 en de projectcoördinatie en vice versa. Risicocommunicatie wordt bijvoorbeeld afgestemd met WP6. WP2 en WP3 trekken samen op in het communiceren van de algemene inhoudelijke vragen over chroom-6 en CARC.

De andere WP's hebben een gefaseerde planning. Per WP worden acties opgesteld, wat ertoe kan leiden dat er vanuit WP2 ook actie moet worden ondernomen of dat WP2 de actie van een ander WP begeleidt. Werkzaamheden binnen en vanuit WP2 kunnen parallel of op ad hoc-basis lopen.

Eén lijn trekken in de uitingen, het onderzoeksproces en de manier van communiceren is een belangrijk punt dat bewaakt dient te worden door de WP-leiders en onderzoeksleider.

8 Beschrijving onderzoeksteam WP2

WP2 wordt gecoördineerd en uitgevoerd door het projectteam van het "Gezondheidsonderzoek gebruik gevaarlijke stoffen bij Defensie; POMS, chroom-6 en CARC". De kern van dit projectteam zijn Rob Beelen (WP2-leider en onderzoeksleider), Ingrid van Kuilenburg (WP2-trekker en communicatieadviseur) en Ronald van der Graaf (afdelingshoofd). Het onderzoek valt onder het centrum Duurzaamheid, Milieu en Gezondheid. Het hoofd van dit centrum is Birgit Loos.

Het projectteam komt tweewekelijks bijeen. Afhankelijk van de behoefte, interesse of agendapunten schuiven andere deskundigen aan bij het projectteamoverleg. Zo kan gedacht worden aan risicocommunicatie-experts of onderzoekers uit andere WP's.

8.1 Korte CV's kern projectteam

Rob Beelen is een milieu-epidemioloog met meer dan 10 jaar ervaring op het gebied van onderzoek naar milieu en gezondheidseffecten. Hij heeft meer dan 80 wetenschappelijke artikelen op dit gebied gepubliceerd. Als dagelijks coördinator van het door de Europese Unie gefinancierde project ESCAPE (European Study of Cohorts for Air Pollution Effects), met meer dan 25 internationale partners, heeft hij ervaring met het coördineren van complexe en multidisciplinaire wetenschappelijke onderzoeken. Rob Beelen is de onderzoeksleider van het "Gezondheidsonderzoek gebruik gevaarlijke stoffen bij Defensie; POMS, chroom-6 en CARC".

Ingrid van Kuilenburg werkt sinds drie jaar als projectcommunicatiedeskundige voor het RIVM. Zij heeft ervaring in het adviseren over en opzetten en uitvoeren van de communicatie rondom omvangrijke maatschappelijk gevoelige onderzoeksprojecten, zoals ook met het onderzoek naar bestrijdingsmiddelen en het effect van het gebruik op de gezondheid van omwonenden. In 2011 heeft zij haar communicatieopleiding bij het NIMA met succes afgerond. Zij is in 2004 afgestudeerd aan Oxford University in International Business and Management, met een specialisatie in marketing. Sindsdien werkt zij bij het RIVM, waar zij ooit is begonnen als projectassistent van de Gezondheidskundige Evaluatie Schiphol.

Ronald van der Graaf is hoofd van de afdeling Integrale Ruimtelijke Vraagstukken (IRV) van het RIVM. Vanuit de afdeling worden op thema's samenwerkingsvormen georganiseerd met onderzoekers, uitvoeringsdiensten, overheden (lokale, regionale en landelijke), maatschappelijke organisaties, adviesorganen en raden. Daarnaast is hij algemeen secretaris van het Kennisplatform Elektromagnetische Velden en Gezondheid, wat hij mede heeft opgericht, alsmede het coördinatieteam EMV-communicatie Rijksoverheid. Ronald van der Graaf heeft ook het Bureau Genetisch Gemodificeerde Organismen helpen oprichten. Hij is als nationaal vertegenwoordiger betrokken geweest bij (inter)nationale overleg-

groepen met overheden, bedrijven, non-gouvernementele organisaties, Europese Unie, Verenigde Naties en trans-Atlantische partnerverbanden over regelgeving, beleid, crisisbeheer en productbeoordelingen. Hij studeerde Biologie aan de Landbouwniversiteit Wageningen.

9 Begroting WP2

In onderstaande tabel zijn de producten van WP2 en de totale kosten vermeld van 1 januari 2016 t/m 31 december 2016 (1 jaar). Geraamde kosten zijn exclusief BTW. Realisatie van (animatie)video's zal deels gedaan worden door externe inhuur, kosten hiervoor zullen inclusief BTW gedeclareerd worden. Dit geldt verder ook voor alle andere materiele kosten.

Product	Kosten (€) (ex BTW)
Informatievoorziening voor (ex-)medewerkers en andere belanghebbenden	
Nieuwsbrieven publiceren (3 stuks)	12.056
Bijdrage aan informatiebijeenkomsten voor (ex-) medewerkers van Defensie (3 stuks)	8.022
Realisatie van algemene toelichtende (animatie)video's (4 stuks)	41.384
Communicatie met (ex-)medewerkers van Defensie en overleg met het Informatiepunt van het CAOP	2.384
Beheer dossier Chromhoudende verf en CARC op RIVM.nl	5.060
Bijdragen aan het informatieportaal	1.882
Tijdslijn creëren en bijhouden	10.280
Ad hoc-loket voor inhoudelijke vragen	2.384
Informatievoorziening voor media/pers	
Publicatie van nieuws-/persberichten (3 stuks)	7.362
Contacten met de media/pers	3.186
Totaal	94.000
<i>Capaciteitskosten</i>	67.680
<i>Materiele kosten</i>	26.320

BIJLAGE I: Vastgestelde onderzoeksvragen door de Paritaire Commissie

Het RIVM heeft de lijst met onderzoeksvragen voor het “Gezondheidsonderzoek gebruik gevaarlijke stoffen bij Defensie; POMS, chroom-6 en CARC” voorgelegd aan de Paritaire Commissie vergadering van donderdag 11 juni 2015. Tijdens de Paritaire Commissie vergaderingen van donderdag 11 juni 2015 en van donderdag 9 juli 2015 is de lijst van onderzoeksvragen besproken.

De volledige lijst met onderzoeksvragen is hieronder weergegeven. De volgende categorieën en vragen zijn door de Paritaire Commissie op 11 juni 2015 en 9 juli 2015 vastgesteld om uitgewerkt te worden in onderzoeksplannen:

- Categorie: **Chroom-6**, vraag 1-3
- Categorie: **CARC**, vraag 4-6
- Categorie: **Blootstelling**, vraag 7-10
- Categorie: **Kinetiek**, vraag 11
- Categorie: **Effecten**, vraag 12-17 en 18
- Categorie: **Normen/recht op bescherming**, vraag 20-21
- Categorie: **Risico**, vraag 22-27
- Categorie: **Medische testen/onderzoek**, vraag 29-33
- Categorie: **Manier van onderzoek doen**, vraag 34

De vragen 19 (schadelijke effecten op milieu door chroom-6 en/of CARC) en 28 (juridische vragen en vragen over aansprakelijkheid) zijn in deze vergaderingen nog niet vastgesteld om uitgewerkt te worden in onderzoeksplannen door de Paritaire Commissie.

Introductie

De lijst van onderzoeksvragen voor het RIVM-onderzoek “Gezondheidsonderzoek gebruik gevaarlijke stoffen bij Defensie; POMS, chroom-6 en CARC” is gebaseerd op de verzamelde vragen van alle belanghebbenden, waaronder (ex-)medewerkers van Defensie, Ministerie van Defensie, kamerbrieven en kamervragen, vakbonden, register-experts, letselschade advocaten, Nederlands Centrum voor Beroepsziekten en Onderzoeksraad voor de Veiligheid.

Op dit moment is deze lijst van onderzoeksvragen een **groeidocument** omdat het verzamelen van vragen van belanghebbenden nog door gaat.

Alle vragen die door belanghebbenden zijn gesteld zijn gecategoriseerd. Alle verzamelde vragen van alle belanghebbenden zijn vertaald naar een (kortere) lijst met onderzoeksvragen, waarin al deze verzamelde vragen zijn verwerkt. Ook de onderzoeksvragen zijn op dezelfde wijze gecategoriseerd als de vragen van belanghebbenden, waardoor het transparant is welke vragen zijn gebruikt voor het formuleren van welke onderzoeksvragen.

Als onderzoeksvragen zijn twee typen onderzoeksvragen te onderscheiden:

- a) Onderzoeksvragen die met algemeen (wetenschappelijk) literatuuronderzoek kunnen worden beantwoord. Dit zijn onderzoeksvragen die niet specifiek voor de Defensie situatie hoeven te zijn.
- b) Specifieke onderzoeksvragen met betrekking tot de Defensie situatie.

Beantwoording van deze specifieke onderzoeksvragen met betrekking tot de Defensie situatie kan betekenen dat informatie op basis van onderzoeksvragen (a) en (b) gecombineerd moeten worden. Het signaleren van onvolledigheden in de kennis en informatie maakt ook deel uit van het beantwoorden van onderzoeksvragen, evenals het bepalen van de noodzaak tot verder onderzoek.

Als er in de onderzoeksvragen wordt gesproken over (ex-)medewerkers van Defensie dan betekent dat in de bredere zin ook uitzendkrachten en burgerpersoneel dat niet in dienst was bij Defensie, maar die wel werkzaamheden hebben uitgevoerd voor Defensie.

De vragen zijn opgesteld voor chroom-6 en CARC. Voor andere gevaarlijke stoffen zouden dezelfde onderzoeksvragen opgesteld kunnen worden. Het RIVM coördineert het onderzoek en dit kan betekenen dat specifieke vragen ook door andere partijen/experts buiten het RIVM kunnen worden beantwoord.

Onderzoeksvragen

Hieronder staan de onderzoeksvragen per categorie, en per categorie is het onderscheid gemaakt tussen vragen die met algemeen (wetenschappelijk) literatuur kunnen worden onderzocht (zogenaamde algemene vragen) en specifieke vragen met betrekking tot de Defensie situatie (zogenaamde vragen mbt Defensie situatie).

CHROOM-6

Algemene vragen

1. Wat is chroom(-6)?
 - a. Wat zijn de verschijningsvormen van chroom?
 - b. Heeft chroom een essentiële functie in het lichaam?
 - c. Wat zijn de eigenschappen van chroom-6 (o.a. fysisch-chemische eigenschappen)?
 - d. Waar wordt chroom-6 toegepast en waarvoor (toepassing, sectoren, materialen)?

Vragen mbt Defensie situatie

2. Welke producten waarmee bij Defensie is gewerkt bevatten chroom-6 (per locatie, werkzaamheden, tijdsperiode)?
3. Welke gehalten aan chroom-6 bevatten deze producten (per locatie, werkzaamheden, tijdsperiode)?

CARC (chemical agent resistant coating)

Algemene vragen

4. Wat is CARC?
 - a. Wat is de samenstelling van CARC?
 - b. Wat zijn de eigenschappen van CARC (o.a. fysisch-chemische eigenschappen)?
 - c. Waar wordt CARC toegepast en waarvoor (toepassing, sectoren, materialen)?

Vragen mbt Defensie situatie

5. Welke producten zijn bij Defensie gebruikt als CARC (per locatie, werkzaamheden, tijdsperiode)?
6. Wat was de samenstelling van deze producten (per locatie, werkzaamheden, tijdsperiode)?

BLOOTSTELLING

Algemene vragen

7. Hoe kun je met chroom-6 en/of CARC in contact komen?
 - a. In welke materialen/producten zit chroom-6 en/of CARC, incl. de producten die door de consument worden gebruikt?
 - b. Wat is de blootstelling aan chroom-6 (inhalatoir, dermaal en oraal) via de leefomgeving of levensstijl (o.a. voeding, roken, water, buitenlucht)?
 - c. In welke arbeidssituaties, bij welke werkzaamheden en in welke tijdsperiodes (buiten Defensie) is blootstelling aan chroom-6 en/of CARC mogelijk (inhalatoir, dermaal en oraal) en wat is daarbij de blootstelling?

Vragen mbt Defensie situatie

8. Wat was/is de blootstelling (inhalatoir, dermaal en oraal) aan chroom-6 en/of CARC voor (ex-)medewerkers van Defensie?
Gebruikmakend van beschikbare informatie (uit documenten van Ministerie van Defensie en gesprekken met (ex-)werknemers en eventueel vervolgonderzoek) over:
 - locatie
 - functie
 - werkzaamheden
 - werkomstandigheden
 - blootstellingsduur
 - tijdsperiode
 - beschermingsmaatregelen
9. Aan welke andere gevaarlijke stoffen werden (ex-)medewerkers van Defensie blootgesteld?
10. Wat was/is de blootstelling (inhalatoir, dermaal en oraal) aan deze andere gevaarlijke stoffen?

KINETIEK

Algemene vragen

11. Wat doet het lichaam met chroom-6 en/of CARC?
 - a. Opname
 - b. Verdeling
 - c. Omzetting
 - d. Uitscheiding

EFFECTEN

Algemene vragen

12. Welke effecten op de gezondheid zijn gerelateerd aan blootstelling aan chroom-6 en/of CARC? En wat is de tijdsduur tussen blootstelling aan chroom-6 en/of CARC en openbaren van de effecten op de gezondheid?
13. In hoeverre zijn er nog onvolledigheden in de kennis en informatie met betrekking tot effecten op de gezondheid en relatie met blootstelling aan chroom-6 en/of CARC?
14. Welke effecten op de gezondheid voor familieleden en nageslacht zijn gerelateerd aan blootstelling aan chroom-6 en/of CARC?
15. Welke zeer vroege effecten op de gezondheid zijn gerelateerd aan blootstelling aan chroom-6 en/of CARC?
16. Is er bij een relatie tussen effecten op de gezondheid en blootstelling aan chroom-6 en/of CARC sprake van een interactie met leefomgeving, levensstijl en genetische achtergrond (o.a. voeding, roken, water, buitenlucht)?
17. Is er bij een relatie tussen effecten op de gezondheid en blootstelling aan chroom-6 en/of CARC sprake van een interactie met andere gevaarlijke stoffen?

Vragen mbt Defensie situatie

18. Welke effecten op de gezondheid worden er gerapporteerd door (ex-)medewerkers van Defensie (gespecificeerd voor locatie, functie, werkzaamheden, werkomstandigheden, blootstellingsduur, tijdsperiode)?
19. Worden schadelijke effecten op het milieu door gebruik chroom-6 en/of CARC ook onderzocht? Zo ja, wat zijn deze effecten?

NORMEN/RECHT OP BESCHERMING

Algemene vragen

20. In de tijd:
 - a. Sinds wanneer is er bekend dat chroom-6 en/of CARC schadelijk is voor de gezondheid (op basis van wetenschappelijke literatuur)?
 - b. Wat waren/zijn normen van chroom-6 en/of CARC voor de algemene populatie?
 - c. Wat zijn de gezondheidkundige adviezen geweest voor arbeidsnormering van chroom-6 en/of CARC?
 - d. Wat waren/zijn normen/arboretgeving van chroom-6 en/of CARC voor werknemers die met chroom-6 en/of CARC werken?
 - e. Met welke beschermingsmaatregelen diende/dient een werkgever zijn werknemers tegen blootstelling aan chroom-6 en/of CARC te beschermen (stand van de techniek)?
 - f. In hoeverre waren bovenstaande punten afwijkend voor andere (commerciële) organisaties vergeleken met de situatie bij Defensie?

Vragen mbt Defensie situatie

21. In de tijd:
 - a. Sinds wanneer is er bij (de verschillende lagen bij) Defensie bekend dat chroom-6 en/of CARC schadelijk is voor de gezondheid? Hoe werd dat bekend gemaakt binnen Defensie of hoe werden (ex-)medewerkers van Defensie hierover geïnformeerd?
 - b. Wat waren/zijn normen/arboretgeving van chroom-6 en/of CARC voor (ex-)werknemers van Defensie die met chroom-6 en/of CARC werken? En zijn deze nageleefd?
 - c. Wat waren/zijn de gebruiken binnen Defensie voor (ex-)werknemers van Defensie die met chroom-6 en/of CARC werken? En zijn deze nageleefd?
 - d. Wat was/is het arbogericht beleid binnen Defensie voor (ex-)werknemers van Defensie die met chroom-6 en/of CARC werken? En is deze nageleefd?
 - e. Wat was/is de zorgplicht van Defensie voor (ex-)werknemers van Defensie die met chroom-6 en/of CARC werken? En is deze nageleefd?
 - f. Welke beschermingsmaatregelen werden/worden bij Defensie toegepast om (ex-)medewerkers van Defensie te beschermen tegen blootstelling aan chroom-6 en/of CARC (afhankelijk per locatie, functie, werkzaamheden, werkomstandigheden en tijdsperiode) (stand van de techniek)?
 - g. Welke afwegingen hebben plaatsgevonden over het al dan niet blijven toepassen van chroom-6 en/of CARC, toen de effecten op de gezondheid bekend werden? Wie was daarvoor verantwoordelijk?
 - h. Wat was de rol/verantwoordelijkheid met betrekking tot het naleven van normen/arboretgeving/arbogerichtbeleid/zorgplicht van:
 - Nederlandse Ministerie van Defensie
 - Amerikaanse Ministerie van Defensie
 - Arbeidsinspectie
 - leidinggevenden
 - veiligheidsfunctionarissen
 - bedrijfs/huisartsen bij Defensie

- toezicht op werkvloer
 - medezeggenschapsraad
 - (ex-)werknemer van Defensie
- i. Welk beleid is er voor het blijven toepassen van chroom-6 en/of CARC in de toekomst?

RISICO

Algemene vragen

22. Hoe ziet de blootstelling-effect relatie eruit voor de effecten op de gezondheid die gerelateerd zijn aan de blootstelling aan chroom-6 en/of CARC?
23. Zijn er blootstellingen aan andere gevaarlijke stoffen die mogelijk deze relatie tussen effecten op de gezondheid en blootstelling aan chroom-6 en/of CARC beïnvloeden? Zo ja, hoe ziet de blootstelling-effect relatie eruit voor de effecten op de gezondheid die gerelateerd zijn aan de blootstelling aan chroom-6 en/of CARC in combinatie met de blootstelling aan die andere gevaarlijke stoffen?
24. Beïnvloedt leefomgeving, levensstijl of genetische achtergrond (o.a. voeding, roken, water, buitenlucht) deze relatie tussen effecten op de gezondheid en blootstelling aan chroom-6 en/of CARC? Zo ja, hoe ziet de blootstelling-effect relatie eruit voor de effecten op de gezondheid die gerelateerd zijn aan de blootstelling aan chroom-6 en/of CARC in combinatie met leefomgeving, levensstijl of genetische achtergrond (o.a. voeding, roken, water, buitenlucht)?

Vragen mbt Defensie situatie

25. Wat is het risico op effecten op gezondheid als gevolg van blootstelling aan chroom-6 en/of CARC voor (ex-)medewerkers van Defensie, gegeven locatie, functie, werkzaamheden, werkomstandigheden, blootstellingsduur, tijdsperiode, beschermingsmaatregelen en andere blootstellingen?
(uitgangspunt hierbij is het risico op de gezondheid als gevolg van blootstelling aan chroom-6 en/of CARC)
26. Hoe aannemelijk is het dat een door een (ex-)medewerker van Defensie gerapporteerd effect op de gezondheid het gevolg is van blootstelling aan chroom-6 en/of CARC, gegeven locatie, functie, werkzaamheden, werkomstandigheden, blootstellingsduur, tijdsperiode, beschermingsmaatregelen en andere blootstellingen?
(uitgangspunt hierbij is de aanwezigheid van een effect op de gezondheid en aannemelijkheid door blootstelling aan chroom-6 en/of CARC)
27. Is het mogelijk om een epidemiologisch onderzoek uit te voeren naar blootstelling aan chroom-6 en/of CARC en effecten op de gezondheid? Vereisten hiervoor zijn een duidelijk gedefinieerde studipopulatie, objectieve blootstellingskarakterisering, en objectieve gezondheidskarakterisering.

AANSPRAKELIJKHEID/JURIDISCH

Vragen mbt Defensie situatie

28. Wat is de procedure naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek?
- Aansprakelijkheid Defensie
 - Erkenning
 - Bewijslast
 - Schadevergoeding
 - Verjaring
 - Nabestaanden
 - Hypotheek
 - Zorgverzekering

MEDISCHE TESTEN/ONDERZOEK

Algemene vragen

29. Kan blootstelling aan chroom-6 en/of CARC in het lichaam worden aange-
toond/gemeten
(zowel tijdens blootstellingsperiode als achteraf)?
30. Kan (lichamelijk) medisch onderzoek uitwijzen of een bepaald effect op de gezondheid
gerelateerd is aan de blootstelling aan chroom-6 en/of CARC?

Vragen mbt Defensie situatie

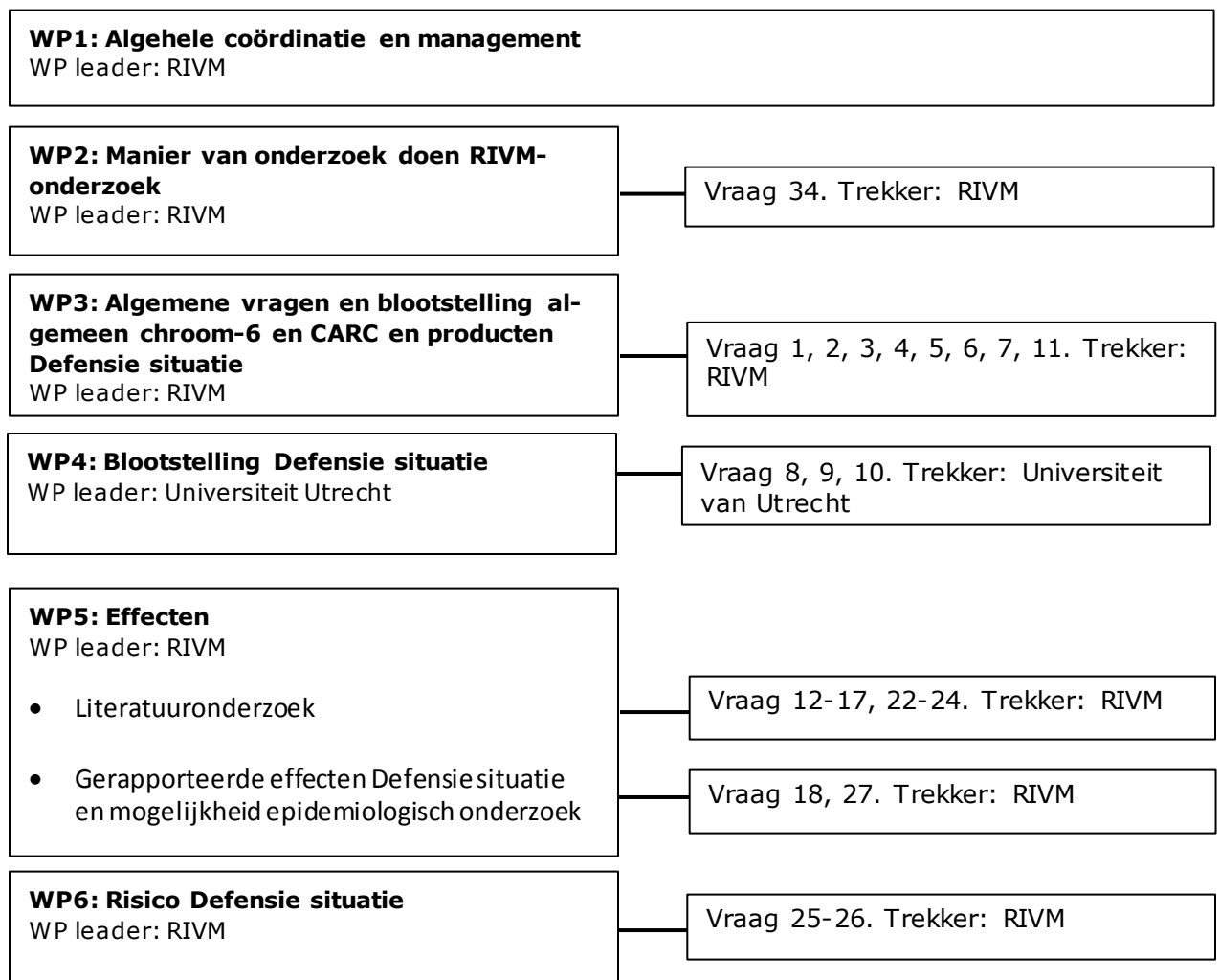
31. Wanneer heeft Defensie welk (lichamelijk) medisch onderzoek voor (ex-)medewerkers
van Defensie aangeboden? Welke afwegingen hebben plaatsgevonden voor de keuze
hiervoor?
32. Wie bepaalt welke (medische) onderzoeken worden uitgevoerd voor (ex-)medewerkers
van Defensie?
- kosten
 - op welke termijn
 - wie voert deze onderzoeken uit
 - communicatie hierover
33. Wat is de procedure voor het consulteren van een arts door (ex-)medewerker van De-
fensie met betrekking tot:
- rol huisarts en bedrijfsarts
 - blootstelling aan chroom-6 en/of CARC

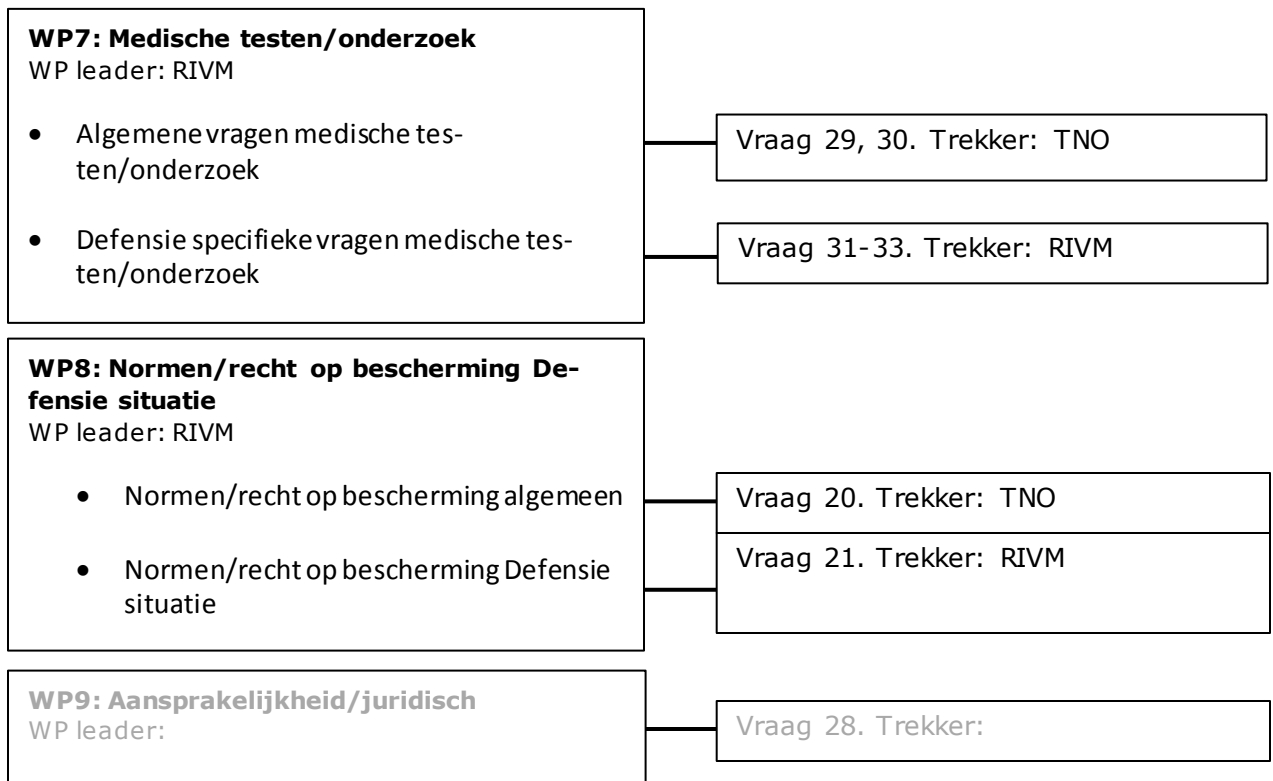
MANIER VAN ONDERZOEK DOEN RIVM-ONDERZOEK

34. Hoe ziet de procedure voor het uitvoeren van het RIVM-onderzoek eruit met betrek-
king tot:
- taken RIVM
 - transparantie RIVM-onderzoek
 - rol paritaire commissie
 - rol Ministerie van Defensie
 - rol GGD onderzoek
 - rol andere (onafhankelijke) wetenschappers / onderzoeken
 - duur onderzoek
 - financiering onderzoek
 - tijdsperiode onderzoek
 - registratie voor het onderzoek
 - opstellen onderzoeksvragen
 - gebruik van informatie van (ex-)medewerkers
 - werving (ex-)medewerkers van Defensie
 - betrokkenheid (ex-)medewerkers van Defensie
 - informatievoorziening naar (ex-)medewerkers van Defensie
 - beantwoorden van vragen

BIJLAGE II: Beschrijving consortium en werkpakketten (WP's)

Per WP is er een WP-leider, die verantwoordelijk is voor uitvoer van het onderzoek binnen het WP. Daarnaast zijn er per WP één of meerdere trekkers die verantwoordelijk zijn voor de uitvoer van deelonderzoeken binnen het WP. De vraagnummers verwijzen naar de vraagnummers in de lijst met geprioriteerde en vastgestelde onderzoeksvragen door de Paritaire Commissie.

NB. WP9 is wel al ingericht. Vraag 28 is echter nog niet vastgesteld door de Paritaire Commissie om uitgewerkt te worden in een onderzoeksplan.